

24-28. előadás

ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

Kertesi Gábor

- A múlt heti előadással a keresleti-kínálati elemzés alapjait részleteiben taglaló árelméleti törzsanyag tárgyalását lezártuk. A félév további részében megmutatjuk, hogy miként lehet az itt kifejlesztett elemzési technikákat új elemzési területekre kiterjeszteni, illetve miként lehet a keresleti-kínálati modell keretei közé a gazdasági döntések szempontjából alapvetően fontos – eddig tudatosan figyelmen kívül hagyott – új szempontokat bevonni. A félév további részében erre teszünk kísérletet. Öt nagy témát fogunk egy-egy előadás erejéig megvizsgálni.
- Három előadás erejéig nem teszünk mást, mint egyszerűen csak **kiterjesztjük az eddigi elemzés kereteit** olyan valóságosabb körülményekre, melyekről mind ez ideig – a modellek egyszerűsítése miatt, pusztán pedagógiai célból – nem vettünk tudomást. Most feloldjuk ezeket a megszorításokat. Megmutatjuk, hogyan lehet az **idő**, a **bizonytalanság** és a **tájékozatlanság** szempontjait bevonni az elemzés keretei közé.
- Elsőként nem teszünk egyebet, mint hogy a keresleti-kínálati modellt kibővítjük az **idő** dimenziójával. Megvizsgáljuk a gazdasági szereplők döntéseit egy olyan közegben, ahol a fogyasztók és a termelők azt is eldönthetik, hogy milyen átcsoportosításokat hajtsanak végre jelen és jövőbeli fogyasztási, illetve termelési lehetőségeik között. Ezeket a döntéseket gyűjtőnéven **intertemporális döntéseknek** nevezzük.
- A második kiterjesztés a **bizonytalanság** – eddig többször is emlegetett, de tudatosan figyelmen kívül hagyott – szempontját kapcsolja be az elemzésbe. A gazdasági szereplők – fogyasztók, termelők, illetve az állam – valójában nem determinisztikus, hanem sztochasztikus környezeti feltételek között tevékenykednek: döntéseik során kalkulálnak azzal, hogy különböző környezeti feltételek közepette más és más eredményre számíthatnak. Hogyan képesek a racionális költség-haszon megfontolásokkal számításba venni döntéseik bizonytalan környezeti feltételeit? S hogyan képes a mikroelmélet az *egységes*¹ közgazdasági elmélet keretébe integrálni a **bizonytalanság körülményei között meghozott racionális döntéseket**?
- A harmadik kiterjesztés az **információ** problémáját vonja be – most már explicit módon – az elemzés keretei közé. Az eddigi előadások során is több ízben hivatkoztuk rá, hogy a gazdasági szereplők döntési problémáinak részét képezi az is, hogy mennyire tájékozottak a döntéseik környezeti feltételeit befolyásoló tényezőkről. A gazdasági szituációk lényegi és kiküszöbölhetetlen vonása az, hogy a döntési szempontból lényeges információk nem állnak szabadon (ingyenesen) rendelkezésre. A szükséges információk összegyűjtése, illetve a tájékozatlanságból adódó kedvezőtlen következmények enyhítése a döntéshozóknak költségekbe kerül. Hogyan lehet a **részleges vagy teljes tájékozatlanság körülményei között racionális döntéseket** hozni? Nyilvánvaló, hogy a döntések körülményeivel kapcsolatos tájékozatlanság szoros összefüggésben áll a döntéseket övező bizonytalanság problémájával. Nem véletlen hát, hogy a két előadás időben egymást követi.

¹ Módszertani szempontból igen lényeges megértenünk: a közgazdasági elmélet nem úgy vonja be ezeket az új szempontokat az elemzés keretébe, hogy mindegyikre egy-egy külön új elméletet kreál, hanem úgy, hogy megmutatja, miként lehet e „bonyodalmakat”, ügyes trükkök segítségével, a klasszikus fogalmi keret (a költség-haszon kalkulusra támaszkodó, racionális döntési modell) segítségével kezelhetővé tenni. Az elmélet egysége igen fontos szempont a közgazdaságtan számára.

- A félév végén két előadás erejéig olyan témákat fogunk megvizsgálni, amelyekről még a közgazdászok is hosszú időn át azt gondolták, hogy a hagyományos keresleti-kínálati elemzésnek még a nyelve sem alkalmas a leírásukra², azt pedig még ma is nem kevesen gondolják, hogy e problémák gyakorlati megoldásában nincs sok helye a keresleti-kínálati modell által sugallt piackonform megoldásoknak. Ez a két kérdés az **externális hatások** és a **közjavak** problémája. Externális hatásokról akkor beszélünk, ha egy gazdasági szereplőt (termelőt vagy fogyasztót) közvetlenül – az árrendszer közvetítése nélkül – érint (kedvezően vagy kedvezőtlenül) valamely másik gazdasági szereplő tevékenysége; közjavakról pedig akkor, ha olyan speciális javak vagy szolgáltatások termeléséről és fogyasztásáról gondolkodunk, melyeknek fogyasztásából nehezen lehet bárkit kizárni, illetve amelyeknek használata során nem feltétlenül kell számolnunk azzal, hogy az egyik fogyasztó fogyasztása bármiben csorbítaná a többi fogyasztó rendelkezésére álló fogyasztási lehetőségeket. Hagyományosan ilyen javaknak szokás tekinteni az utakat, a honvédelmet, a közvilágítást stb.
- A laikus közvélemény egy része hajlamos rá, hogy ezeket a problémákat a közgazdasági elemzés hatálya alóli **kivételnek** tekintse, s pusztán a jogi szabályozások és a politikai elhatározások tárgyának tekintse őket. Az utolsó két előadás során igyekszünk megmutatni, hogy ez mennyire **nem jogos**. Az externális hatások és a közjavak tárgyalása tökéletesen beilleszthető az egységes mikroelmélet fogalmi keretei közé. A közgazdasági elmélet fontos tanulságokat szolgáltat az ilyen kérdések megoldásán fáradozó jogszabályalkotóknak és politikai döntéshozóknak.
- Másrészt arra is igyekszünk rámutatni, hogy mennyire jogosulatlan az a szemlélet, amely – mindenfajta elméleti és empirikus elemzés nélkül, pusztán a mikroelmélet törzsanyagából levont következtetésekre támaszkodva – mechanikusan elutasítja a **versenyzői piacokkal konform megoldások alkalmazásának lehetőségeit** ezen a területen. A modern közgazdaságtan fejlődése arról győz meg bennünket, hogy óvatosan bánjunk ezekkel a következtetésekkal. A versenyzői piac olyan **hatalmas produktív erőt** képvisel, hogy **érdemes** azon törnünk a fejünket, hogy miként tudjuk ezt – trükkös, új megoldások kidolgozásával – a magunk szolgálatába állítani. A közgazdaságtan egész története arra tanít bennünket, hogy messze nem aknáztuk ki még mindazokat a hatalmas lehetőségeket, amelyek a versenymechanizmus működésében rejlenek.

² Ezt ma már szinte senki sem gondolja így.